

L'ARRIBADA DEL CINE A LA CIUTAT DE VALÈNCIA

CARME GARCÍA NOGUERA

XÀBIA, MARINA ALTA

Resum: L'invent del cinematògraf. L'arribada del cinematògraf a la ciutat de València des de Madrid. Les primeres sales i pel·lícules que es projectaren i la seua evolució fins els anys 20.

Introducció

Després que el 1889 Edison desenvolupara el *Kinetoscopi* que permetia la visualització de pel·lícules de forma individual, i que es reproduïen en salons als que anomenaren "Nickelodeon",¹ els germans Lumière, Antonie i Louis, inventaren el cinematògraf (1895), que fou el primer aparell que permeté la projecció d'imatges en moviment i que podia ser vista per diverses persones al mateix moment.²

El cinematògraf, patentat el 13 de febrer de 1895, reunia la càmera fotogràfica i projector en un sol instrument. Fou presentat a la ciutat de Paris el 28 de desembre del mateix any, en el *Saló Indien del Grand Cafe* situat al boulevard des Capucines, on es presentaren les primeres pel·lícules. El cinematògraf tingué una ràpida comercialització i foren els propis Lumière els que posaren la indústria del cine en funcionament, proveint d'aparells i

¹ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, pp. 17-18.

² Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 3.

pel·lícules a la resta del món. A més, obriren noves sales i tingueren exhibidors ambulats, entre els que distribuïren les llicències d'exhibició.³

L'arribada del cinematògraf a València.

Només vint setmanes després de la presentació del cinematògraf en París, el 15 de maig de 1896⁴ trobarem les primeres projeccions a la ciutat de Madrid, les quals obtingueren un gran èxit entre el públic. Davant dels èxits que havia recollit el cinematògraf en les ciutats que es presentà, el senyor Roig, empresari del Teatre-Circ Apol·lo de València, decidí incorporar les pel·lícules entre els seus espectacles quan començà la temporada de tardor, exhibint la primera pel·lícula a la ciutat de València el 10 de setembre de 1896.

L'encarregat de fer les primeres projeccions en l'Apol·lo fou Charles Kald,⁵ un exhibidor ambulat que treballava independentment, però que posseïa un cinematògraf i pel·lícules.⁶ Aquest dia es representava la comèdia titulada *Zaragüeta*, representada per la companyia de Juan Colom, en la sessió de les 9 de la nit. Al finalitzar la representació de l'obra tingué lloc la primera projecció cinematogràfica a la ciutat.⁷

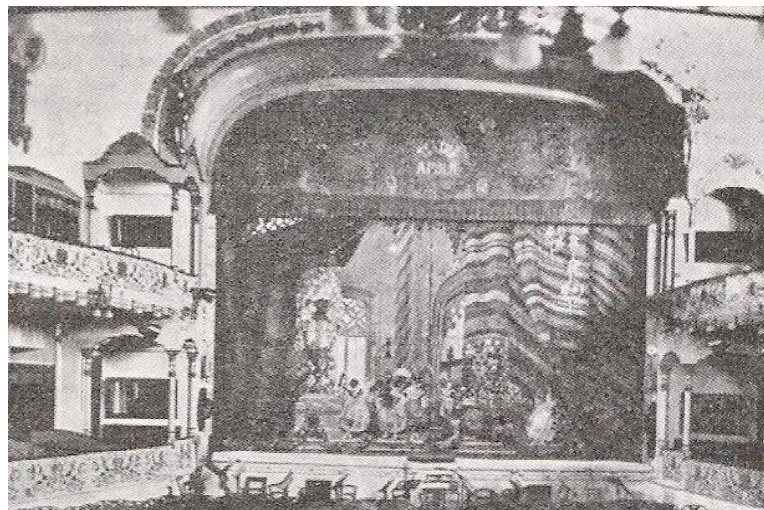
³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 20.

⁵ En Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 20, trobem en un peu de pàgina com l'autor parla d'una errada per la que molts autors nomenen a Charles Kalb com Charles Kall.

⁶ Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 7.

⁷ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, pp. 20-21.

El teatre Apol·lo a final del segle XIX⁸.

La projecció de la primera pel·lícula a València obtingué un gran èxit del públic, permetent que aquestes es prolongaren fins el 26 d'octubre del mateix any, i la incorporació del cinematògraf en altres teatres, com és el cas de el *Ruzafa* que programà per al 23 d'octubre de 1896 el seu primer espectacle amb el nou aparell. També s'afegí el Teatre Princesa, el qual buscà oferir al seu públic el nou invent. En el Princesa, les funcions estigueren a càrrec del francès Eugène Lix qui, davant el bon resultat de les projeccions, proposà als empresaris d'aquest teatre rodar imatges de la vida quotidiana de València. En la pel·lícula es filmaren escenes costumistes valencianes com llauradors treballant les seues terres o com cuinaven una paella en la Barraca lloctinents, cosa que suposà tot açò una novetat per als valencians que a partir d'aquest moment tingueren l'oportunitat de veure la seua ciutat d'una forma diferent.⁹

A finals del 1896 trobaren, prop del Micalet, el primer local que es dedicà només al cine, el *Cinematògraf de Lumière*. Poc després *l'Eliseo Exprés* també

⁸ Imatge del llibre Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 20.

⁹ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, pp. 21-22.

es dedicà a la reproducció de pel·lícules. Aquest últim ja era conegut perquè un any abans ja presentà el fonògraf d'Edison.¹⁰

Amb el progressiu perfeccionament de les tècniques del cine anaren renovant-se les instal·lacions dels locals on es reproduïen les pel·lícules. Aquestes millores afavoriran l'assentament del cine a València, gràcies a la normalització dels canals de distribució de pel·lícules que provocà l'abaratiment del preu de les entrades que passaren a tenir un preu d'entre 0,1 i 0,5 cèntims de pesseta, permetent l'accés a aquest tipus d'espectacle a més població.¹¹

Entre 1897 i 1905, trobem que només es reproduïen pel·lícules en les fires que es realitzaren en la ciutat a juliol per Sant Jaume i a Nadal, quedant així el cinematògraf fora dels teatres,¹² i siguent els exhibidors ambulants els que s'encarregaren d'aproximar el cine a gran part de la població. En aquest moment els cines s'instal·laren en barracons desmuntables. Cal destacar la figura d'Antonio Sanchis com empresari que impulsà aquest tipus de negoci, el qual tingué el seu barracó i permís municipal.¹³

¹⁰ *Ibidem*, p. 22.

¹¹ *Ibidem*, pp.22-23

¹² Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 9.

¹³ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 23.

Imatge de la Fira de San Jaume a la Plaça Emili Castelar¹⁴

Quan el cine començà a formar part del hàbits d'oci de la societat valenciana començaren a aparèixer sessions de cine en diferents locals situats al centre de la ciutat, en especial al carrer Barques, on hi havia molts locals dedicats al entreteniment. Ací hi trobem dos teatres, el *Principal* i el saló *Novedades*, que passaren a oferir sessions de cine. En el cas del *Principal*, alternà sessions de teatres i operes amb pel·lícules, mentre que el saló *Novedades* es dedicaria al cine i passà a anomenar-se *Saló Novedades Films*,¹⁵ Serà l'exhibidor ambulant Antonio Sanchis, al 1906 el segon en instal·lar un local permanent per a la producció de pel·lícules en la ciutat de València, al qual anomenà *Le Petit Palais* ubicat al carrer Pintor Sorolla.¹⁶

Pel que fa a la producció de les pel·lícules cal destacar la figura d'Àngel García Cardona qui, no obstant ser fotògraf, instal·là al carrer de les Barques en 1899 el *Cinematògraf del Fotògraf Àngel*. Aquest fotògraf efectuà els primers

¹⁴ Imatge del llibre Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 23.

¹⁵ *Ibidem*, p. 23.

¹⁶ Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 12.

rodatges de pel·lícules, arribant a muntar el primer tren de revelat de pel·lícules en el seu laboratori de fotografia de València.¹⁷

La "Casa Cuesta".

A partir d'aquest moment canviarà la concepció del cine ja no serà sols una forma d'entreteniment, sinó que s'apreciarà també una nova forma d'expressió.¹⁸ Serà el 1905 amb la inauguració del *Cinematògraf de La Pau*, del *Cine Modern* i l'inici dels negocis cinematogràfics de la "Casa Cuesta" quan es confirma la difusió del cine entre la societat i l'establiment de noves condicions que permetrien tenir noves iniciatives de distribució.¹⁹

La "Casa Cuesta" ocupà un lloc important en la cinematografia valenciana i en el desenvolupament de la indústria cinematogràfica del País Valencià. El seu propietari, Antonio Cuesta, i la seua família tenien una de les droguerries més importants de València, a més d'un ganivet fotogràfic.²⁰ Entre 1900 i 1904 la "Casa Cuesta" tingué els primers contactes amb el cinematògraf gràcies a l'accés del fonogrames i gramòfons dels espectacles organitzats per Àngel García. No serà fins 1905 quan la "Casa Cuesta" participaria en la indústria del cine, moment en que l'expansió de les sales i l'augment del públic demanda el desenvolupament de sectors com la producció i la distribució per poder mantenir el creixement.²¹

¹⁷ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 24.

¹⁸ *Ibidem*, p. 25.

¹⁹ Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 21.

²⁰ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 25.

²¹ Lahoz Rodrigo Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. València, Levante, El Mercantil Valenciano, 1991, p. 26.

Imatge que anuncia el Saló Cuesta²²

El seu començament fou amb la realització de pel·lícules per anunciar els seus productes, però prompte rodaran una pel·lícula sobre el Tribunal de les Aigües, la qual aconseguí tan gran èxit que aquesta família decidí introduir-se en la producció de pel·lícules baix el nom de "Films Cuesta", i que es dedicà a produir pel·lícules de caràcter anecdòtic sobretot, documentals taurins.²³ La producció de documentals li permetia una fàcil explotació i podia proporcionar encàrrec a l'empresa, a més de ser distribuïts per l'Estat espanyol o l'estranger.

Amb aquest inici d'assentament del cine a la ciutat del Túria, trobarem la substitució progressiva dels barracons on es reproduïen les pel·lícules per sales fixes de producció. És el cas del *Cinematògraf de la Pau* i el *Cinematògraf Modern*. En el cas del *Cinematògraf de la Pau*, que obri les seues portes el 26 de març de 1905, es basà en l'exhibició cinematogràfica contractant personal

²² Imatge que trobem en el llibre Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 25

²³ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, p. 25.

tècnic per poder rodar el material que després exposarien. La producció de les seues pròpies pel·lícules els permeté mantenir-se fins finals de la dècada quan es produí el seu tancament. Poc després de l'aparició del *Cinematògraf de la Pau*, el 12 d'abril de 1905, s'inaugurà el *Cinematògraf Modern* que es dedicà també a l'exhibició de cine, però se centrà el llogament i distribució de les pel·lícules. Aquest últim sí que s'expandí, obrint una nova sala anomenada *Túria* que triomfà entre el públic, possiblement per saber encarregar-se de la producció de les pel·lícules i per oferir al públic el que estava demanant.²⁴

L'esclat de la Primera Guerra Mundial suposà una gran crisi tant per al cine de València com per al cine europeu. L'escassa producció de pel·lícules europees i l'encariment de llogament d'aquestes, va permetre que el cine nord-americà entrara amb facilitat en les sales espanyoles. Però en la ciutat del Túria començaren a funcionar alguns dels cines com el *Trianon Palace* que després passà a anomenar-se *Lírico*, el *Olympia* o el *Pompeya*, entre altres.

Els Anys 20, la consolidació del cine a València.

L'arribada dels anys 20 suposà el definitiu establiment del cine a València, i quan apareixeran noves construccions més elegants dels cines, a la vegada que es feien produccions estrangeres, sobretot americanes, amb certa regularitat. Les noves produccions tingueren millor acceptació per part del públic pels avanços en els arguments de les pel·lícules en els diferents gèneres i una millora en les tècniques de representació, obtenint com a resultat una major duració de les pel·lícules. Açò suposaria el triomf del cine estranger, sobretot americà, i els grans documentals.

²⁴ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, pp. 25-26.

El 1923 es fundarà altra productora a València, *Grandes Producciones Cinematográficas Españolas*, dirigida per Maximiliano Thous que realitzarà produccions com la de la Zarzuela "La Bruja" o el drama "La Dolores". En aquest període el cine mut triomfà encara que al final de la dècada desapareixerà. En la producció cinematogràfica cal de destacar a Joan Andréu Moragas i Mario Roncoroni que junt amb Thous treballaren per aconseguir una indústria del cine en la ciutat, encara que aquests anys no foren ben utilitzats per la indústria del cine valencià, ja que no es plantejaren les bases que hagueren permès que València es convertira en un centre de producció cinematogràfica en Espanya perquè contaven amb gran situació empresarial i creativa.²⁵

Bibliografia

Lahoz Rodrigo, Juan Ignacio; Aibar Guerra, Jose. *Historia del cine valenciano*. Levante, El Mercantil Valenciano, València, 1991.

Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Format Norma ISO 690-2

García Noguera, Carmen, "Els inicis del cine en la ciutat de València" [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadors Valencians* [publicació seriada en línia]. Novembre 2014. <enllaç> [Consulta: Dia Mes Any].

²⁵ Tejedor Sánchez, Miguel. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València, Carena, 2013, pp. 27-29.